

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Jarosław Babiński, Tomasz Pawlikowski, Witold Płotka, Marek Porwolik, Joanna Pyłat, Marcin Trepczyński

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2021

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**NARODOWE
CENTRUM
KULTURY**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „Kultura – Interwencje 2021”

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.

ul. Raszyńska 13

05-500 Piaseczno

www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Rozprawy i artykuły

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – życie filozoficzne w zawieruchach XX wieku.....	15
Mieczysław Gogacz	
L'homme en tant qu'homme et en tant que personne.....	25
Henryk Majkrzak	
Św. Tomasz i jego metafizyka istnienia	37
Andrzej Maryniarczyk	
Mały błąd na początku wielkim jest na końcu. Tomaszowa reinterpretacja rozumienia bytu i istoty podstawą odkrycia Pierwszej Przyczyny jako <i>Ipsum Esse</i>	57
Natalia Gondek	
Specyfika metody separacji w koncepcji metafizyki realistycznej	
Andrzeja Maryniarczyka.....	79
Tomasz Duma	
Rola istnienia (bytu) w metafizycznym wyjaśnianiu rzeczywistości	95
Artur Andrzejuk	
Komentarz Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i> – odyseja tekstów i koncepcji przez kultury, epoki i szkoły filozoficzne.....	115
Michał Zembrzuski	
Głupota, ignorancja i <i>acedia</i> a poznanie intelektualne i działanie moralne	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Jedność kontemplacji i działania w życiu Wandy Malczewskiej.....	147
Katarzyna Bałdyga	
Świadectwa lektury św. Tomasza z Akwinu w twórczości Czesława Miłosza	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons.....	181
Izabella Andrzejuk	
Antropologiczne aspekty doświadczenia mistycznego w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	195
Agnieszka Gondek	
Warunki niezbędne w wychowaniu i kształceniu w szkole średniej w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Symulator rzeczywistości – uwagi o procesie nauczania zdalnego.....	223

Edycje i tłumaczenia

Szymon Stanuła Garrigou-Lagrange'a koncepcja bytu. Wstęp do przekładu artykułu <i>Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości</i>	237
Réginald Garrigou-Lagrange Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości.....	243

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2020/2021	251
Izabella Andrzejuk Sprawozdanie z przyznania Nagród im prof. Mieczysława Gogacza za najlepsze prace magisterskie z tomizmu 21 listopada 2020	255
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 10 marca 2021 roku	259
Marian Szymonik Przyjaciel człowieka i mądrości. Recenzja: <i>Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB</i> , red. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, 1340 stron	263
Artur Andrzejuk Recenzja: Kazimierz Gryżenia, <i>Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza</i> , Lublin 2019, stron 298... ..	277
Izabella Andrzejuk Recenzja: Włodzimierz Galewicz, <i>Studia z klasycznej etyki greckiej</i> , Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, stron 235	281
Artur Andrzejuk Recenzja: Bartłomiej Krzych, <i>Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, stron 108.....	287
Artur Andrzejuk Recenzja: Marek Czachorowski, Tomasz Mamełka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, <i>Mieczysław Albert Krąpiec</i> , red. Z. Pańpuch (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, stron 220; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 228.....	291
Artur Andrzejuk Recenzja: Mikołaj Krasnodębski, <i>W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)</i> , Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, stron 330.....	297

Julia Rejewska

Aktualność etyki tomistycznej Recenzja: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020, stron 164 (e-book: www.tomizm.org); Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2021 stron 171 (wydanie „papierowe”)..... 301

Nota o autorach..... 307

Table of Contents

Editorial.....	11
----------------	----

Dissertations and Articles

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – his philosophical life in the turmoil of the 20th century.....	15
Mieczysław Gogacz	
Human as a human and human as a person.....	25
Henryk Majkrzak	
Saint Thomas Aquinas and his metaphysics of existence.....	37
Andrzej Maryniarczyk	
A small mistake in the beginning is a big one in the end. Thomas Aquinas's reinterpretation of the understanding of being and essence as the basis for the discovery of the First Cause as <i>Ipsum Esse</i>.....	57
Natalia Gondek	
Specifics of the method of separation in Andrzej Maryniarczyk's conception of realistic metaphysics.....	79
Tomasz Duma	
The role of existence (of being) in the metaphysical explanation of reality.....	95
Artur Andrzejuk	
Thomas Aquinas Commentary on <i>Liber de Causis</i> - an odyssey of texts and concepts through cultures, epochs and philosophical schools	115
Michał Zembrzuski	
Stupidity, ignorance, <i>acedia</i> and their meaning for the intellectual cognition and moral action.....	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Unity of contemplation and action in the life of Wanda Malczewska	147
Katarzyna Bałdyga	
St. Thomas Aquinas in the works of Czesław Miłosz.....	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons	181
Izabella Andrzejuk	
Anthropological aspects of mystical experience in the account of Mieczysław Gogacz.....	195
Agnieszka Gondek	
Necessary conditions in upbringing and education in high school according to Mieczysław Gogacz.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Reality Simulator, remarks on a process of online education.....	223

Editions and Translations

Szymon Stanula

Garrigou-Lagrange's concept of being. Introduction to the translation of the article
The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 237

Réginald Garrigou-Lagrange

The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 243

Reports and Reviews

Natalia Herold

Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2020/2021 academic year 251

Izabella Andrzejuk

Report on the Awards of prof. Mieczysław Gogacz for the best MA theses in Thomism
November 21, 2020..... 255

Michał Zembrzuski

Report from the Thomistic Symposium in Łomża. March 10, 2021 259

Marian Szymonik

A friend of man and wisdom. Review: *Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB*, ed. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, pp. 1340 263

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Gryżenia, *Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza*, Lublin 2019, pp. 298 277

Izabella Andrzejuk

Review: Włodzimierz Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej*, Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, pp. 235 281

Artur Andrzejuk

Review: Bartłomiej Krzych, *Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka*, Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, pp. 108 287

Artur Andrzejuk

Review: Marek Czachorowski, Tomasz Mamelka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, Mieczysław Albert Krąpiec, red. Z. Pańpuch (*Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej*, ed. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, pp. 220; English version, pp. 228 291

Artur Andrzejuk

Review: Mikołaj Krasnodębski, *W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, pp. 330 297

Julia Rejewska

Topicality of Thomistic Ethics. Review: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020 301

Note about authors 307

Rola istnienia (bytu) w metafizycznym wyjaśnianiu rzeczywistości

Słowa kluczowe: byt, filozofia, istnienie, metafizyka, poznanie, rzeczywistość

Wstęp

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech poznania filozoficznego jest swista fundamentalność, która polega na poszukiwaniu ostatecznego wyjaśnienia rzeczywistości w aspektach koniecznych i powszechnych. Tego rodzaju postawę poznawczą Władysław Tatarkiewicz określił mianem maksymalizmu. Przeciwnieństwem miał być minimalizm, którego zwolennicy nie żywią tak daleko siężnych ambicji¹. Trudność czy wręcz

niemożliwość dotarcia do pryncypiów rzeczywistości, jak też różnorodność proponowanych rozwiązań na przestrzeni dziejów filozofii skłaniają większość współczesnych myślicieli do opowiadania się za minimalizmem. Jednakże przyjęcie takiej postawy stawia pod znakiem zapytania samą filozofię, która bez roszczenia do fundamentalności wydaje się tracić rację bytu². W artykule postaram się wykazać zasadność podejścia

Ks. dr hab. Tomasz Duma, kierownik Katedry Metafizyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

¹ W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988, s. 364.

² Sytuację we współczesnej filozofii opisuje R. Rorty, który stwierdza, że „dzisiaj nikt nie słucha profesorów filozofii, gdy powtarzają, że są one [problemy – T. D.] «wieczyste» lub że pozostają «fundamentalne». Większość dzisiejszych intelektualistów (...) zmiata na bok twierdzenia, że nasze praktyki społeczne wymagają podstaw filozoficznych” (*Filozofia jako polityka kulturalna*,

maksymalistycznego, odwołując się do egzystencjalnego aspektu bytu, który określa, jak sędzę, właściwy kierunek poszukiwania ostatecznych podstaw samej rzeczywistości, jak i ludzkiego poznania. Nie chodzi oczywiście o ostateczność w sensie jednoznacznego wskazania „budulca” rzeczywistości, lecz bardziej o samo podejście poznawcze, które możliwie najpełniej otwiera filozofującego na to, czym jest rzeczywistość. Rozważania rozpocznę od zarysu

współczesnego spojrzenia na rzeczywistość (1), po czym podejmę problem filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości (2), następnie filozofii bytu (3) oraz metafizyki istnienia (4). Natomiast w zakończeniu odnotuję główne elementy realistycznej interpretacji rzeczywistości. Proponowane rozwiązania mają charakter bardzo ogólny, niemniej wskazują one na te wymiary rzeczywistości, bez których rozumienie tej ostatniej staje się czystą hipotezą.

I. Współczesne spojrzenie na rzeczywistość

Obecny rozwój nauki i techniki skłania do przekonania, że wyłącznie nauki przyrodnicze, zwłaszcza fizyka, dają najbardziej obiektywne i racjonalne wyjaśnienie rzeczywistości. „The world is as physics says it is, and there’s no more to say (...)” (Świat jest taki, jakim przedstawia go fizyka, i nie ma tu więcej o czym mówić) – podsumowuje współczesne podejście do rzeczywistości amerykański filozof David Lewis³. Zmniejsza się przy tym świadomość hipotetyczności takich wyjaśnień. Naukowe teorie traktowane są jako oczywistość, do której trzeba dostosować całą wiedzę o świecie. Jest to o tyle problematyczne, że hipotezy stojące u podstaw uniwersalnych teorii rzeczywistości często mają bardzo chwiejne

uzasadnienie, oparte na cząstkowych danych, ekstrapolowanych na całą rzeczywistość. Daleko idącą hipotetyczność tego rodzaju wyjaśnień potwierdzają publikowane od czasu do czasu wypowiedzi wybitnych współczesnych uczonych na temat najważniejszych problemów, nierozwiązanych dotychczas przez naukę. Przykładem jest opublikowana w 2017 roku przez Jorge Chama i Daniela Whitesona książka: *We Have No Idea: A Guide to the Unknown Universe* (Nie mamy pojęcia: przewodnik po nieznanym wszechświecie), napisana wprawdzie w sposób humorystyczny, niemniej oparta na aktualnie reprezentatywnych teoriach fizyki. Autorzy przedstawili w niej krótki przegląd siedmiu największych py-

tłum. B. Baran, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 2009, s. 124). „W miarę jednak wygasania «wojny nauki z teologią» dla filozofów pozostawało coraz mniej użytecznej pracy. (...) znaczna część współczesnej filozofii zaczęła stawać się bezprzedmiotowa, gdy większość intelektualistów straciła wiarę religijną lub znalazła sposób na pogodzenie jej z nowoczesnym przyrodoznawstwem” (tamże, s. 226).

³ D. Lewis, *Papers in Metaphysics and Epistemology*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 34.

tań, na które współczesna nauka nie znajduje odpowiedzi. Pośród nich na pierwszym miejscu umieścili pytanie: „Z czego zbudowana jest materia?”, natomiast na siódmym: „W jaki sposób ewoluowało życie z materii nieożywionej?”⁴ Sytuacja ta ujawnia pewien paradoks, który polega na tym, że nie wiedząc, czym jest podstawowy budulec świata, chce się na podstawie odkrytych w nim praw wyjaśniać wszystko, co składa się na rzeczywistość.

Długo czas istniało przekonanie, że tego rodzaju wyjaśnieniom wymyka się sfera ludzkiego ducha, która – jak sądzono – rządzi się innymi prawami. Niemniej obecnie coraz częściej uważa się, że jest już tylko kwestią czasu, kiedy wszelkie funkcje ludzkiego mózgu, analogicznie do innych części organizmu, będą rozszyfrowane i nastąpi pełne „od duchowienie” człowieka. Choć być może lepiej mówić za Rayem Kurzweilem, że raczej dojdzie do „uduchowienia” inteligentnych maszyn, tak iż nie tylko przestaną różnić się od człowieka, ale co więcej, zostaną one włączone w funkcjonowanie organizmu ludzkiego, wskutek czego zaniknie wyraźny podział na ludzi i komputery⁵. Istoty świadome nie będą trwale związane z jedną formą fizyczną. Będą one mogły przenosić się

z nośnika na nośnik, co otworzy pole do przedłużania ludzkiego życia niemal w nieskończoność.

Jeszcze nie tak dawno wydawało się, że tezy XIX-wiecznego scjentyzmu, głoszące m.in. ślepą wiarę w postęp nauki, przeminęły wraz z totalitaryzmem XX wieku, a jednak obecnie okazują się powracać. Potwierdza się to, o czym w drugiej połowie minionego wieku pisał Joseph Ratzinger, który w dziejach myśli europejskiej bazując na pracach Karla Löwitha⁶ oraz Norberta Schiffersa⁷, odnotował trzy punkty zwrotne, jeśli chodzi o podejście do prawdy o rzeczywistości⁸. Pierwszy punkt zwrotny wiąże się z pojawieniem się filozofii w starożytnej Grecji. Od tego czasu, po chrześcijańskie średniowiecze dominowało obiektywistyczne rozumienie prawdy, której najważniejszy przejaw upatrywano w samym bycie (*verum est ens*), niezależnie od tego jak był on pojmowany. Za właściwe pole, na którym należało dociekać prawdy, uważano filozofię, a ściślej metafizykę. Drugi punkt zwrotny był rezultatem epistemologicznej rewolucji, jaka dokonała się w nowożytnej filozofii pod wpływem sceptycyzmu i agnostycyzmu. Kategorię prawdy ograniczono do sfery *factum* (*verum quia factum*),

⁴ J. Cham, D. Whiteson, *We Have No Idea: A Guide to the Unknown Universe*, Riverhead Books, New York 2017. Innym przykładem publikacji uwydatniającej ograniczenia poznania naukowego jest książka Marcusa du Sautoya, *What We Cannot Know: Explorations at the Edge of Knowledge*, HarperCollins Publishers, London 216.

⁵ Zob. R. Kurzweil, *The Age of Spiritual Machines: When Computers Exceed Human Intelligence*, Penguin Books, London 2000.

⁶ Zob. K. Löwith, *Historia powszechna i dzieje zbarwienia. Teologiczne przesłanki filozofii dziejów*, tłum. J. Merzecki, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2002.

⁷ N. Schiffers, *Fragen der Physik an die Theologie*, Patmos-Verlag, Düsseldorf 1968.

⁸ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowska, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012, s. 56-64.

czyli do tego, co uczynił sam człowiek, gdyż jedynie ten obszar rzeczywistości wydawał się poznawczo dostępny. Najodpowiedniejszą dziedziną poznania prawdy stała się historia. Kolejnym punktem zwrotnym było zakwestionowanie *factum*. Okazało się ono względne, ponieważ nie istnieją czyste fakty, lecz wyłącznie rozmaite ich interpretacje, co do których nigdy nie ma pewności. W miejsce *factum* w centrum poznania postawiono *faciendum* (*verum quia faciendum*), czyli to, co człowiek może wytworzyć, nad czym w pełni panuje i o czym ma adekwatną wiedzę. W ten sposób technika zajęła naczelne miejsce w poznaniu ludzkim, a przez to w kulturze, koncentrując uwagę człowieka na własnych wytworach.

Sytuacja ta potwierdzałaoby obawy Martina Heideggera co do współczesnego rozwoju techniki, w myśl których prymat techniki nad rozumieniem prowadzi do niezdolności ujmowania sensu, nie tylko świata i człowieka, ale i samej techniki, co ostatecznie musi doprowadzić do cywilizacyjnej zagłady. Niezdolność docierania do sensu i dominacja techniki są na tyle zaawansowane, że obecnego stanu świata – zdaniem Heideggera – nie jest w stanie zmienić ani filozofia, ani żadne inne ludzkie wysiłki: „Nur noch ein Gott kann uns retten” („tylko jeszcze Bóg może nas uratować) – stwierdza filozof w wywiadzie opublikowanym kilka dni po jego śmierci w *Der Spiegel*⁹.

Nie ulega wątpliwości, że w porównaniu z nauką bliższe człowiekowi, bardziej „ludzkie”, rozumienie rzeczywistości daje teologia. Świat w tym ujęciu, jako dzieło Bożego aktu stwórczego, jest uporządkowany, ma sens. Dotyczy to zwłaszcza człowieka, który w porządku naturalnym jawi się jako korona stworzenia. Po części przynależy on do świata natury, po części do świata transcendentnego, przy czym nie bez znaczenia jest, że ostatecznego celu swego życia nie odnajduje w porządku naturalnym. Jednak coraz częściej jesteśmy świadkami, jak teologia rezygnuje z własnego obrazu świata na rzecz nauki, usiłując dostosować do tej ostatniej treści objawienia¹⁰.

Patrząc od strony historycznej, nie sposób zaprzeczyć, że na przestrzeni zdecydowanej większości czasu tradycji europejskiej – poczynając od starożytnej Grecji – podstawowy obraz rzeczywistości formułowany był na gruncie poznania filozoficznego. Zwykle wykraczał on poza wymiar empiryczny, poszukując ostatecznych uzasadnień, które pozwalały zrozumieć świat. Uważano, że rozum ludzki jest do tego zdolny, mimo że realny kontakt poznawczy z rzeczywistością dokonuje się za pomocą zmysłów. Nowożytny sceptycyzm, empiryzm, sensualizm i wreszcie agnostycyzm podważyły wspomnianą zdolność ludzkiego rozumu. Skutkiem czego poznanie racjonalne zaczęło utożsamiać z rozumowym porządkowaniem tego, co ujawnia się w doświadczeniu zmysłowym¹¹.

⁹ M. Heidegger, *Nur noch ein Gott kann uns retten*, „Der Spiegel” 30 Mai 1976, s. 193-219.

¹⁰ Zob. Z. Pawłowski, *Kontekst interpretacji Biblii: Kościół czy uniwersytet*, „Verbum Vitae” (2004) 5, s. 176 nn.

¹¹ Zob. I. Kant, *Krytyka czystego rozumu* B 664, przeł. R. Ingarden, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001, s. 497; tenże, *Przedmowa do drugiego wydania*, w: tenże, *Krytyka czystego rozumu* B XXXI, s. 43.

W przeważającej mierze sytuacja ta utrzymuje się do dzisiaj, stąd naukę traktuje się jako główne narzędzie poznawczego „dostępu” do świata.

Jakby w reakcji na brak sensu wielu ludzi skłania się ku rozmaitym irracjonalnym wizjom świata, widząc w nich odpowiedniejszy środek do zaspokojenia potrzeby sensu. Czy jednak jesteśmy skazani na alternatywę między obiektywizmem hipotetycznych wyjaśnień nauki a subiektywnym perspektywizmem, w myśl którego konkretny człowiek formułuje sobie własne rozumienie świata, opierając się na przekonaniach pochodzących z różnych, często na wskroś irracjonalnych źródeł?

W encyklice poświęconej filozofii, *Fides et ratio* z 1998 roku, św. Jan Paweł II pisał: „Człowiek to jedyna istota w całym świecie stworzonym, która nie tylko zdolna jest wiedzieć, ale także zdaje

sobie sprawę z tego, że wie, i dlatego pragnie poznać istotną prawdę tego, co postrzeża. Nikomu nie może być naprawdę obojętne, czy jego wiedza jest prawdziwa. Jeśli człowiek odkryje, że jest fałszywa, odrzuca ją; jeśli natomiast może się upewnić o jej prawdziwości, doznaje satysfakcji”¹². Następnie Papież stwierdza: „Hipotezy mogą fascynować, ale nie przynoszą zaspokojenia. W życiu każdego człowieka przychodzi chwila, kiedy – bez względu na to, czy się do tego przyznaje czy też nie – odczuwa on potrzebę zakorzenienia swojej egzystencji w prawdzie uznanej za ostateczną, która dałaby mu pewność nie podlegającą już żadnym wątpliwościom”¹³. Na kanwie wypowiedzi Papieża, można postawić pytanie: Jakiego rodzaju poznanie daje człowiekowi dostęp do prawdy, w której może on zakorzenić swoją egzystencję?

2. Filozofia wobec rzeczywistości

Prawda o świecie, jak zauważył św. Tomasz z Akwinu, może być odkrywana na różnych drogach poznania¹⁴. Niemniej uchwycenie rozumem samego dostępu do tej prawdy, wyjaśnienie go i uniesprzecznienie dokonuje się na polu refleksji filozoficznej, a ściślej mówiąc metafizycznej. Refleksja ta cechuje się poszukiwaniem powszechnych i koniecznych racji, które w sposób ostateczny tłumaczyłyby dany w doświad-

czeniu świat. Chodzi o dotarcie do tego, co stanowi trwałą fundament rzeczywistości, co jest już nieredukowalne do czegoś bardziej podstawowego. Tego rodzaju własności nie sposób wskazać w empirycznym wymiarze świata, stąd poznanie filozoficzne wykracza poza empirię i poszukuje wspomnianego uzasadnienia w wymiarze metafizycznym. O poznaniu takim Arystoteles stwierdzi: „Jest taka wiedza,

¹² Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1998, nr 25.

¹³ Tamże, nr 27.

¹⁴ S. Thomae Aquinatis, *Summa contra Gentiles*, w: tenże, *Opera omnia*, Editio Leonina, Rome: Commissio Leonina 1934 (*Prawda wiary chrześcijańskiej*, t. 1, tłum. Z. Włodek, W. Zega, Poznań: Wydawnictwo W drodze 2003), I, c. 7.

która rozważa byt jako byt oraz to, co przysługuje mu w sposób istotny. I nie utożsamia się ona z żadną z tak zwanych nauk szczegółowych. Żadna inna bowiem poza nią nie rozpatruje w ogólności bytu jako bytu, lecz wyodrębniając jakąś jego dziedzinę, rozważa to, co przysługuje mu w danym aspekcie (...)”¹⁵. Idąc za tokiem rozumowania Stagiryty, należy odnotować, że jeśli chcemy zrozumieć rzeczywistość, musimy szukać odpowiedzi na pytanie o „byt jako byt”, czym jest byt jako taki. Nie chodzi o byt tego, czy innego gatunku, takie bądź inne właściwości, elementy czy struktury bytu, ale o to, co przysługuje bytowi w sensie uniwersalnym; nie jako czemuś abstrakcyjnemu, lecz każdemu realnie istniejącemu bytowi.

Tego typu wyjaśnienia formułowano na przestrzeni całych dziejów filozofii i nawet jeśli nie odwoływano się do metafizycznego wymiaru bytu, to jednak i w świecie empirycznym wskazywano na jakieś fundamentalne pryncypia, które pozwalałyby zrozumieć to, co jest bezpośrednio dane w ludzkim poznaniu. Rzeczywistość utożsamiano z naturą (*physis*), bytem (*to on*), światem idei (*ontos on*), substancją (*ousia*), procesem emanacji, aktem istnienia, zhierarchizowanymi formami, *res cogitans* i *res extensa*, Bogiem, harmonią wprzód ustanowioną, zawartością wrażeń zmysłowych, jaż-

nią, duchem, świadomością, wolą, schematem pojęciowym itp.¹⁶

Systematyzując różne interpretacje rzeczywistości, historycy filozofii posługują się zwykle kilkoma, mniej lub bardziej ogólnymi, klasyfikacjami: poczynając od najogólniejszego podziału na koncepcje statyczne i dynamiczne, poprzez podział na monizm, dualizm, pluralizm, po realizm, idealizm, esencjalizm, fenomenalizm, materializm, ewolucjonizm, procesualizm, strukturalizm i wiele innych¹⁷. Zwraca się przy tym uwagę na założenia, na jakich opierają się poszczególne ujęcia. Założenia te są podstawą przeprowadzanych zabiegów poznawczych. W systemach idealistycznych mają one zwykle charakter *a priori*, podczas gdy w ujęciach bliższych realizmowi mogą być rezultatem abstrakcji, indukcji, redukcji czy intuicji.

Przyjęte założenia w dużej mierze decydują o obrazie świata formułowanym przez dany system. Od nich zwykle zależy, jak rozumiany jest świat, jaka jest jego struktura, jakie są powszechne właściwości rzeczy, z czego wynika zróżnicowanie bytów i ich własności, na czym polega dynamizm bytów itd. W efekcie dokonuje się redukcji bytów, zazwyczaj do elementów istotowych, jakościowych, ilościowych lub relacyjnych. Redukcja poznawanych treści do sfery fenomenalnej sprawia, że tradycyjne twierdzenia metafizyki, wykraczające poza dane em-

¹⁵ Arystoteles, *Metafizyka* 1003 a, tłum. T. Żeleźnik, t. I-II, oprac. M.A. Krąpiec, A. Maryniarczyk, Wydawnictwo KUL, Lublin 1996.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. T. Duma, *Rzeczywistość*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2012, k. 729-731.

¹⁷ W polskiej literaturze filozoficznej, jak dotąd, trudno wskazać lepsze opracowanie sposobów formułowania rozmaitych koncepcji rzeczywistości od studiów S. Kamińskiego, opublikowanych w tomie *Filozofia i metoda*, pod redakcją J. Herbuta (Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993).

piryczne, stają się niedowodliwe czy wręcz pozbawione sensu¹⁸. O ile w odniesieniu do świata przyrody tego rodzaju redukcja znajduje pewne uzasadnienie, o tyle w przypadku bytu ludzkiego rodzi ona poważne trudności, zwłaszcza jeśli chodzi o tzw. własności osobowe, np. rozumność, wolność, moralność, religijność, godność, podmiotowość prawa itp.¹⁹.

Natomiast odrębną sprawą jest problem Boga, który w wyniku przeprowadzonej redukcji może zostać utożsamiony ze światem albo całkowicie wyeliminowany z zakresu racjonalnego poznania. Świadomość rozmaitych

możliwych koncepcji poznania filozoficznego oraz sprzeciw wobec poznawczego redukcjonizmu skłania do pytania o sposób filozofowania, który byłby rzeczywistym „zmiernikiem” człowieka z poznawaną rzeczywistością, możliwie wolnym od poznawczego *a priori* oraz redukcjonizmu, a jednocześnie w jakimś stopniu korespondującym z osiągnięciami badawczymi współczesnej nauki. Wydaje się, że tę funkcję może spełnić wyłącznie taki typ filozofowania, który określa się mianem filozofii bytu²⁰. Ma ona w dziejach europejskiej kultury intelektualnej długą tradycję.

3. Filozofia bytu

Filozofia bytu nie traktuje rzeczywistości na sposób umysłowego konstruktu,

nie ogranicza się wyłącznie do świata zjawiskowego lub do jakościowego czy

¹⁸ Zob. L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus* teza 6.53, tłum. B. Wolniewicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997, s. 82: „Poprawna metoda filozofii byłaby właściwie taka: Nie mówić nic poza tym, co się da powiedzieć, czyli poza zdaniem nauk przyrodniczych – a więc nic poza tym, co z filozofią nie ma nic wspólnego; a gdyby potem ktoś chciał powiedzieć coś metafizycznego, wykazać mu, że pewnym znakom nie nadał w swoich zdaniach żadnego znaczenia”. R. Carnap, *Meaning and Necessity*, University of Chicago Press, Chicago 1956, s. 205 n. (cytuję za S. Judycki, *Co to jest metafizyka? Trzy wielkie koncepcje Zachodu*, w: *Studia metafizyczne I: Dyscypliny i metody filozofii*, red. A.B. Stępień, T. Szubka, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993, s. 7).

¹⁹ Zob. M.A. Krąpiec, *Człowiek jako osoba*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005, s. 129–132.

²⁰ W tradycji filozofii klasycznej filozofię bytu utożsamiano zazwyczaj z filozofią o charakterze metafizycznym. Zob. Jan Paweł II, *Fides et ratio*, nr 83: „(...) potrzebna jest filozofia o zasięgu prawdziwie metafizycznym, to znaczy umiejąca wyjść poza dane doświadczone, aby w swoim poszukiwaniu prawdy odkryć coś absolutnego, ostatecznego, fundamentalnego. (...) Nie chcę tutaj mówić o metafizyce jako o konkretnej szkole lub określonym nurcie powstałym w przeszłości. Pragnę jedynie stwierdzić, że rzeczywistość i prawda wykraczają poza granice tego co faktyczne i empiryczne; chcę też wystąpić w obronie ludzkiej zdolności do poznania tego wymiaru transcendentnego i metafizycznego w sposób prawdziwy i pewny, choć niedoskonały i analogiczny. W tym sensie nie należy uważać metafizyki za alternatywę antropologii, jako że to właśnie metafizyka pozwala uzasadnić pojęcie godności osoby, wskazując na jej naturę duchową. Problematyka osoby stanowi szczególnie dogodny teren, na którym dokonuje się spotkanie z bytem, a tym samym z refleksją metafizyczną”.

ilościowego aspektu bytu. Za jedyne początkowe założenia poznawcze przyjmuje fakt, iż umysł ludzki odnosi się poznawczo do rzeczywistości, co wiąże się ze wstępnym uznaniem, z jednej strony racjonalności świata, z drugiej zaś możliwości jego poznawania przez umysł. To, dlaczego uprawnione są tego rodzaju „założenia”, nie pozostaje wyłącznie czystą hipotezą, lecz znajduje wyjaśnienie wraz z odkrywaniem podstawowych właściwości bytu oraz ludzkiego poznania. Dlatego jednym z pierwszych problemów, jakie podejmuje filozofia bytu, jest próba wyjaśnienia tego, co sprawia, że między umysłem ludzkim a zewnętrzną wobec niego rzeczywistością zachodzi odpowiedniość. Co warunkuje fakt, że fenomeny „jawiące się” umysłowi nie zatrzymują na sobie poznania, lecz odsyłają do tego, co rzeczywiście „jest”?

Genialne rozwiązanie wspomnianego problemu zaproponowali starożytni Grecy (m.in. Platon i Arystoteles), którzy wskazali na jeden i ten sam *logos* stojący u podstaw zarówno bytu, jak i formowanego przez umysł pojęcia²¹. Jednak w czasach nowożytnych, zwłaszcza po zaniegowaniu pochodzenia świata od umysłu Boskiego, nastąpiło oddzielenie racjonalności od bytów materialnych i związanie jej wyłącznie z umysłem ludzkim, co zaś bez założenia wiedzy wrodzonej sprowa-

dza się właściwie do czystego nominalizmu i nie ma nic wspólnego z tym, co starożytni Grecy określali mianem *logosu*.

Inne, nie mniej genialne, wyjaśnienie odniesienia umysłu do rzeczywistości sformułowano w średniowieczu. Zarysował je św. Tomasz z Akwinu, który uznał, że tym, co funduje zarówno byt świata, jak i jego poznawalność jest akt istnienia (*actus essendi*)²². Oparcie rzeczywistości oraz ludzkiego poznania na akcie istnienia pozwoliło rozwinąć filozofię bytu²³. Nie stało się to jednak od razu. Co więcej, wydaje się, że do dzisiaj wiele intuicji św. Tomasza dotyczących filozofii bytu nie zostało jeszcze odkrytych, mimo że na tym polu, zwłaszcza w XX wieku, dokonano bardzo wiele.

Najważniejszą rzeczą z perspektywy filozofii bytu jest określenie pierwotnych aktów poznawczych, które ujawniają zarówno naturę poznawanego bytu, jak też poznającego umysłu. Akty te nie są wyłącznie, jak sądzono w tradycji, „prostym ujęciem” (tzw. *simplex apprehensio*), nakierowanym na pewne dane naoczne czy oglądowe, fundującym proces konceptualizacji poznawanych treści, lecz aktem sądzenia, wyrażającym się w afirmacji istnienia poznawanego przedmiotu, w którym to momencie rozpoczyna się proces aktualizacji władz poznawczych²⁴. Sądo-

²¹ Zob. Ch. Horn, *Logos*, w: *Aristoteles-Lexikon*, red. O. Höffe, Kröner, Stuttgart 2005, s. 331.

²² Jan Paweł II, *Fides et ratio*, nr 44. O św. Tomaszu Jan Paweł II pisze: „Słusznie zatem można go nazywać «apostolem prawdy». Właśnie dlatego, że zmierzał ku prawdzie bez wahania, potrafił w swoim realizmie uznać jej obiektywność. Jego filozofia jest rzeczywiście filozofią bytu, nie zaś filozofią prostego zjawiska.”

²³ „Filozofia bytu (...) postrzega rzeczywistość w jej strukturach ontologicznych, sprawczych i komunikatywnych. Czerpie swą moc i trwałość z faktu, że punktem wyjścia jest dla niej sam akt istnienia, co umożliwia jej pełne i całościowe otwarcie się na całą rzeczywistość” (tamże, nr 97).

²⁴ Zob. M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1985, s. 119.

wy charakter sprawia, że akty takie muszą mieć złożoną strukturę²⁵. Ze względu na fundamentalną rolę istnienia poznawanego przedmiotu w konstytuowaniu się tego rodzaju struktury poznawczej, zostały one nazwane sądami egzystencjalnymi²⁶.

Analiza pierwotnej afirmacji istnienia bytów w sądach egzystencjalnych odsłania podstawy ludzkiego poznania. Tym, co pierwotnie ujmujemy zawsze jest realnie istniejący byt. Zawartość sądu egzystencjalnego nie zależy od struktury aktu, lecz od struktury poznawanego bytu, a tę konstytuuje w każdym przypadku istnienie i określona treść bytowa, których zanegowanie równałoby się zanegowaniu realności bytu²⁷. W tej załączkowej fazie ludzkiego poznania odsłania się pierwotna struktura bytu, która na dalszych etapach poznania jest sukcesywnie uwyrażniana. W metafizyce

bytu chodzi przede wszystkim o to, aby niczego nie abstrahować z tego, co pojawia się w pierwszym ujęciu poznawczym. Stąd wypracowana w jej ramach główna metoda poznania, mianowicie separacja metafizyczna, opiera się na wewnętrznej strukturze bytu, gdyż polega na poznawczym wyodrębnianiu tego, co w realnym bycie tworzy bytową całość, będąc jednocześnie czymś realnie różnym²⁸. Metoda ta zasadniczo sprowadza się do analizy zawartości sądów egzystencjalnych, dlatego formułowane w ten sposób poznanie ma charakter czysto przedmiotowy, ponieważ sądy te wyrażają jedynie realne czynniki bytowe²⁹.

Afirmacja istnienia w sądzie egzystencjalnym jest najbardziej spotencjalizowanym ujęciem poznawczym bytu, którego poszczególne aspekty (najpierw transcendentalne, a następnie kategoriale) odkrywane są w dalszym proce-

²⁵ Zaliczają się one do tzw. *iudicio de secundo adiacente*. Oznacza to, że nie mają orzecznika, gdyż ich jedyną zawartością jest ujęcie istnienia przedmiotu, nie zaś przypisywanie mu jakiegś cechy, jak to ma miejsce w sądach orzecznikowych (zob. T. Duma, *The Role of Existential Judgments in Knowing the Existence of Beings*, „Espiritu” (2014) 148, s. 326).

²⁶ Na problem ten zwracał uwagę już św. Tomasz z Akwinu, który w *Komentarzu do „De Trinitate” Boecjusza* stwierdził wprost: „iudicium respicit esse rerum” (*Expositio super librum Boethii „De Trinitate”, cura et studio B. Decker, E.J. Brill, Leiden 1965, q. 5, a. 3*).

²⁷ M.A. Krąpiec, *Byt i istota*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994, s. 146.

²⁸ Na temat metody separacji zob. M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, s. 107-120; tenże, *Teoria analogii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993, s. 140-145; tenże, *Byt i istota*, s. 143-149; A.B. Stępień, *Wprowadzenie do metafizyki*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1964, s. 51-58; A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005; Z. Zdybicka, *Partycypacja bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2017, s. 135-141; A. Lekka-Kowalik, T. Duma, *Via ad veritatem. O metodach uprawiania filozofii w szkole lubelskiej*, w: *Lubelska Szkoła Filozoficzna: Historia – koncepcje – spory*, red. A. Lekka-Kowalik, P. Gondek, Wydawnictwo KUL Lublin 2019, s. 151-156.

²⁹ Podstawowy zarys koncepcji sądów egzystencjalnych opracował M.A. Krąpiec, zob. *O realizm metafizyki*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1969 nr 4, s. 9-20; tenże, *Doświadczenie i metafizyka*, „Roczniki Filozoficzne” (1976) 1, s. 5-16; tenże, *Pojęcie-słowo*, „Roczniki Filozoficzne” (1978) 1, s. 83-112. Na temat Krąpca koncepcji sądów egzystencjalnych zob. W. Chudy, *Poznanie istnienia (bytu) w ujęciu tomistów egzystencjalnych (dokończenie)*, „Studia Philosophiae Christianae” 18 (1982) 2, s. 41-69; A. Gondek, *Egzystencjalny sąd*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 3, red. A. Maryniarczyk, s. 45-52; T. Duma, *The Role of Existential Judgments in Knowing the Existence of Beings*, s. 317-331.

się poznania metafizycznego. Mimo radykalnego spotencjalizowania, podstawowe ujęcia w sądach egzystencjalnych pozwalają zrationalizować i wyjaśnić naturalną odpowiedniość, jaka

zachodzi między umysłem ludzkim a poznawanym bytem. Przede wszystkim jednak umożliwiają realistyczną interpretację rzeczywistości.

4. Metafizyka istnienia

Skoro zgodnie z przeprowadzoną analizą metafizycznych podstaw ludzkiego poznania ujmowane bezpośrednio (bezznakowo) w sądach egzystencjalnych istnienie treści bytowych stanowi najgłębszy i nieodłączny „element” podstawowych aktów poznawczych, bez którego poznanie w ogóle nie mogłoby zachodzić, powstaje pytanie o rolę istnienia w samych bytach, a poprzez to w całej rzeczywistości. W tradycji problem istnienia bytu pojawił się relatywnie późno, ponieważ zasadniczo nie podejmowali go filozofowie greccy, co wynikało z wielu powodów, spośród których jako jeden z ważniejszych wskazuje się powszechność ówczesnego przekonania o odwiecznym istnieniu świata. Termin istnienie, łac. *existentia*, mimo że w formie rzeczownikowej, jak dowodzi Kahn, nie był znany filozofom greckim³⁰, to jednak po raz pierwszy w języku łacińskim występuje u G.M. Wiktoryna (+363) jako tłumaczenie gr. słowa *hyparxis* (istnienie, rzeczywistość, substancja) i wyraża różne znaczenia pojęcia bytu, m.in. abstrakcyjne pojęcie, konkretną rzecz lub istotę rzeczy³¹. Wywodzi się z łac. czasownika *existere*

(istnieć, być), który w języku filozoficznym scholastyki najczęściej zastępowano słowem *esse* (być) lub *ens* (byt), precyzując z czasem zastosowanie *esse* na oznaczenie egzystencjalnego aspektu bytu, wyrażającego bycie, istnienie, to, dzięki czemu byt jest, w odróżnieniu od aspektu esencjalnego, określającego istotę bytu, treściową zawartość, to, czym byt jest, jak i to dzięki czemu jest tym, czym jest (łac. *quod est, quidditas, essentia*).

Szerzej problem ten podjął św. Tomasz z Akwinu, który sformułował jego podstawowe rozumienie. Ponieważ przy rozróżnianiu istoty (*essentia*) i istnienia (*esse*) nie stosował on terminu *existentia*, przeto późniejsze interpretacje jego metafizyki (m.in. F. Suareza), posługujące się określeniem *existentia*, nie dostrzegły egzystencjalnego znaczenia *esse*, widząc w nim jedynie jeden z aspektów istoty bytu. Począwszy od XIX wieku zaczęto powracać do źródłowej myśli Akwinaty, wskutek czego współcześnie powszechnie *esse* w jego tekstach interpretowane jest jako istnienie³². Według św. Tomasza *esse* (istnienie) jest fundamentalną doskonałością

³⁰ Ch. H. Kahn, *Język i ontologia*, tłum. B. Żukowski, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2008, s. 13 nn.

³¹ P. Hadot, *Existenz, existentia*, w: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, t. 2, red. J. Ritter, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1972, k. 854.

³² É. Gilson, *Byt i istota*, tłum. D. Eska, J. Nowak, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1994, s. 79.

bytu, podstawą realnego urzeczywistnienia, osiągnięciem stanu konkretnego zaktualizowania, źródłem wszelkich doskonałości (*perfectio omnium perfectionum*), aktualizacją wszelkich aktów (*actualitas omnium actuum*)³³. Odnacza się ono nieredukowalnością do treści (istoty), transcendencją względem niej i niepochođnością od niej, co wynika z faktu, iż żaden byt dany w doświadczeniu nie istnieje na mocy swej istoty. Dlatego byty, do których istoty (tego, co konieczne) nie należy istnienie, mają charakter przygodny i niekonieczny, skoro jednak istnieją realnie, domagają się racji swego istnienia, gdyż w przeciwnym razie nie byłyby rzeczywiste. W ten sposób św. Tomasz doszedł do odkrycia ostatecznej racji wszelkiego istnienia, którą jest byt istniejący na mocy swej istoty (*ens per essentiam*), w którego istnieniu wszystkie inne byty jedynie uczestniczą (*ens per participationem*)³⁴. Oznacza to, że każdy byt w swojej strukturze ma realną relację do Absolutu, co szczególnie w przypadku bytów rozumnych będzie odgrywało fundamentalną rolę w ich samoświadomości oraz spełnianiu się.

Problem istnienia podejmuje także współczesny tomizm egzystencjalny, powracający do oryginalnej myśli św. Tomasza z Akwinu. Szczególne zasługi na tym polu ma Mieczysław A. Krąpiec, który całą swoją metafizykę, a w konsekwencji i inne dziedziny filozofii,

zorientował egzystencjalnie³⁵. Do niego nawiązę w dalszej analizie istnienia. Ponieważ istnienie jako takie, ze względu na jednostkowość, niepowtarzalność i transcendencję w stosunku do kategoryalnych właściwości bytu, nie może być ujęte i wyrażone w sposób pojęciowy, wymyka się ono nie tylko jakimkolwiek próbom definiowania, ale także opisom, jakie przeprowadza się w stosunku do różnych właściwości bytów. Z tego względu nie pozostaje nic innego, jak odwołanie się do funkcji spełnianych przez istnienie w poznawanych bytach, dzięki czemu przynajmniej w niewielkim zarysie odsłoni się doniosłość tego fundamentalnego z perspektywy metafizyki czynnika bytowego. Wiele z tych funkcji wskazał już św. Tomasz, niemniej problematyka ta szerzej została przedstawiona dopiero w XX wieku.

Najpierw należy odnotować, że istnienie jest czynnikiem fundującym realność każdego bytu. Z realnym bytem mamy bowiem do czynienia tylko wtedy, kiedy ma on aktualne istnienie. Podstawą realności jest akt istnienia, dzięki któremu byt istnieje oraz jest tym, czym jest, ponieważ to akt istnienia urealnia istotę³⁶. Akt istnienia funduje zarazem realizm poznania, gdyż jedynie byt istniejący aktualizuje poznawcze władze. W ten sposób odsłania się inna ważna funkcja istnienia, jaką jest umożliwianie poznawalności bytu, co potwierdza analiza pierwotnych aktów

³³ St. Thomae Aquinatis, *Quaestiones disputatae de potentia*, cura et studio P. Bazzi (i in.), Marietti, Taurini–Romae 1949, q. VII, a. 2, ad 9.

³⁴ „Deus autem est ens per essentiam suam: quia est ipsum esse. Omne autem aliud ens est ens per participationem” (S. Thomae Aquinatis, *Summa contra Gentiles*, II, c. 15, n. 5).

³⁵ M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, s. 107.

³⁶ Tamże, s. 117.

poznawczych, jakimi są sądy egzystencjalne³⁷.

Kolejna funkcja istnienia polega na tym, że wraz z bytową treścią (istotą) istnienie tworzy najgłębszą wewnętrzną strukturę bytu, charakterystyczną dla każdego bytowego przypadku. Oznacza to, że nie ma bytu, który by nie istniał i który nie byłby określony co do swojej treści³⁸. Wszelkie poznawcze ujęcia bytu nieuwzględniające wymienionej elementarnej struktury nie dotyczą *de facto* bytu realnego, lecz są zasadniczo hipostazowaniem wytworów ludzkiego umysłu. We wszystkich bytach, z wyjątkiem Absolutu, istnienie jest realnie różne od treści bytu, mimo że obydwa czynniki są ściśle do siebie przyporządkowane, tak iż żaden z nich nie stanowi odrębnej bytowości. Realna różnica nie ma zatem charakteru rzeczowego, co nie zmienia faktu, że jest ona czymś realnym, ponieważ w przeciwnym razie do istoty bytu przynależałoby istnienie, w wyniku czego byt istniałby w sposób konieczny. Sytuacja taka zachodzi tylko w przypadku bytu absolutnego. Natomiast przygodność, względnie niekonieczność danego bytu wyraża się w tym, że do jego istoty nie przynależy istnienie.

Konstituowanie przez istnienie wraz z istotą elementarnej struktury bytowej daje podstawę, jak to już zostało pokazane, do wyodrębnienia przedmiotu

właściwego poznania metafizycznego, jakim jest „byt jako byt”, rozumiany na gruncie metafizyki egzystencjalnej w sensie „treści bytowej zdeterminowanej istnieniem”³⁹. Pozwala to wydobyć następną funkcję istnienia w bycie, jaką spełnia ono przy odkrywaniu transcendentálnych właściwości bytu, które odznaczają się także aspektem egzystencjalnym⁴⁰. Dzięki temu poszczególne transcendentalia – jak rzecz, jedno, odrębne, prawda, dobro i piękno, nie wyrażają jedynie jakiejś abstrakcyjnej treści, lecz powszechnie właściwości realnie istniejących bytów. Przy okazji transcendentaliów należy odnotować, że obejmowanie przez nie istnienia sprawia, że zawarte w poszczególnych transcendentaliach pierwsze zasady także mają podstawę w istnieniu bytu.

Następna funkcja istnienia, którą wyjątkowo uwydatnił św. Tomasz, została odczytana w wyniku reinterpretacji metafizyki Arystotelesa. Chodzi o funkcję bytowego aktu, który Arystoteles w podstawowej strukturze bytu utożsamiał z formą. Święty Tomasz nie zakwestionował wprawdzie odkrycia Stagiryty, lecz wskazał, że akt formy dotyczy wyłącznie porządku substancjalnego, podczas gdy w bardziej podstawowym porządku egzystencjalnym bytowym aktem jest istnienie. Dopełniając koncepcję Arystotelesa odkryciem aspektu egzystencjalnego bytu, św. Tomasz

³⁷ Tamże, s. 108-110.

³⁸ Tamże, s. 489.

³⁹ Tamże, s. 114.

⁴⁰ Zob. A. Maryniarczyk, *Transcendentalia w perspektywie historycznej*, w: Św. Tomasz z Akwinu, *Quaestiones disputatae De veritate – Dysputy problemowe o prawdzie. Przekład – studia – komentarz*, tłum. A. Białek, oprac. M.A. Krąpiec, A. Maryniarczyk, Wydawnictwo KUL, Lublin 1999, s. 124.

podkreśla, że o bytowaniu przede wszystkim nie decyduje forma, lecz akt istnienia⁴¹. Tylko bowiem tego rodzaju akt jest w pełni aktem, to znaczy w bezwzględny sensie czynnikiem doskonałościowym, od którego zależy rzeczywistnienie się bytu wraz z jego wszelkimi doskonałościami. Z tego względu św. Tomasz akt istnienia nazywa *actualitas omnium actuum* oraz *perfectio omnium perfectionum*. Ostatecznym zaś źródłem wszelkich bytowych doskonałości jest akt czystego istnienia (absolutnego, boskiego)⁴². Znaczenie aktu istnienia jeszcze pełniej pokazują odkryte przez Arystotelesa prawa, na których oparł on teorię aktu i możliwości. Należy do nich m.in. pierwszeństwo aktu przed możliwością – bytowe, poznawcze i czasowe, oraz limitacja aktu przez możliwość⁴³. Odwołanie się do aktu i możliwości nie tylko potwierdza, ale przede wszystkim szerzej pozwala wydobyć to, jaką rolę odgrywa w bycie akt istnienia.

Istnienie bytu decyduje ponadto o różnych sposobach bytowania. I tak w ramach ogólnie pojętej rzeczywistości wyróżnia się: ze względu na sposób istnienia – byt absolutny (*ens a se*), byty substancjalne (*ens in se*), przypadłościowe (*ens in alio*) oraz relacje (*ens ad aliud*); ze względu na powstawanie – byty naturalne i sztuczne, czyli świat natury i kultury; ze względu na relację do umy-

słu (świadomości) – byty ekstramentalne (istniejące niezależnie od umysłu) i intencjonalne (wytwarzane przez umysł i istniejące w relacji do niego), obiektywne (niezależne od świadomości) i subiektywne (istniejące w świadomości)⁴⁴. Specyfika aktu istnienia oraz rozmaite sposoby istnienia potwierdzają m.in., iż w istnieniu znajduje się ostateczna podstawa różnorodności i pluralizmu bytowego. Od aktu istnienia zależą takie właściwości bytu, jak tożsamość, substancjalność, jednostkowość, względnie indywidualność, a nawet materialność. Chodzi przede wszystkim o ich urealnienie, ponieważ inaczej byłyby one wyłącznie konstruktem poznawczym⁴⁵.

Mówiąc o warunkowaniu pluralizmu bytowego, nie sposób nie odnotować specjalnej funkcji istnienia, jaka ujawnia się w przypadku egzystencji człowieka, o której można mówić jako o istnieniu osobowym (*esse personale*)⁴⁶. Jest to istnienie wyjątkowe – bo transcendujące świat natury, indywidualne – w sensie niepowtarzalne i niesprowadzalne wyłącznie do gatunku, podmiotowe – także w wymiarze świadomym, jak też nieredukowalne do samej materialności – gdyż ujawnia ono niematerialność.

Jeszcze inną funkcją istnienia w bycie jest ostateczne determinowanie dynamizmu bytu, co trafnie wyraża łac. formuła *agere sequitur esse rei* (działanie

⁴¹ Zob. P. Sulenta, *Stwórcza moc Boga. Stanowisko św. Tomasza z Akwinu*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2020, s. 59.

⁴² Zob. É. Gilson, *Byt i istota*, dz. cyt., s. 86.

⁴³ Zob. M.A. Krąpiec, *Struktura bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995, s. 126-147.

⁴⁴ W. Stróżewski, *Ontologia*, Aureus-Znak, Kraków 2003, s. 120-131.

⁴⁵ M.A. Krąpiec, *Byt i istota*, s. 149.

⁴⁶ A. Gudaniec, *U podstaw bytowej jedności człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 390-395.

jest następstwem istnienia rzeczy). Krótko mówiąc, od wewnętrznego aktu istnienia właściwego danemu bytowi zależy, jakie działania może ten byt z siebie wyłaniać⁴⁷. Dlatego np. dynamizmy charakterystyczne dla procesów życiowych czy myślowych wskazują na proporcjonalny akt bytowy, który może uzasadnić ich zaistnienie. Istotnym elementem dynamizmu bytowego są zależności przyczynowe, a zwłaszcza przyczynowanie sprawcze, które najpełniej wyraża się w powstawaniu określonego sposobu istnienia bytu.

Istnienie bytu przygodnego pozwala wreszcie na gruncie filozoficznego poznania odkryć ostateczną rację istnienia wszelkich bytów przygodnych, jaką jest byt istniejący na mocy swojej natury – *Ipsum Esse Subsistens* (samo czyste istnienie); umożliwia także ujęcie pewnych własności natury Absolutu⁴⁸. W tym miejscu warto odnotować zbieżność metafizycznych dociekań z objawieniem zawartym w Księdze Wyjścia Starego Testamentu, gdzie Bóg ujawnia Mojżeszowi swoje imię Jahwe, które oznacza „jestem, który jest”⁴⁹.

Zakończenie

Z zarysowanej koncepcji filozofii bytu oraz z odnotowanych podstawowych funkcji aktu istnienia wyłania się rozumienie rzeczywistości, które można określić mianem realistycznego. Zasadniczo nie jest ono ani konkurencyjne, ani opozycyjne do interpretacji proponowanych na terenie nauki, gdyż opiera się na innego rodzaju metodach poznawczych. Niemniej interpretacja ta odsłania metafizyczność filozoficznego spojrzenia na rzeczywistość⁵⁰. Odkrywa te elementy rzeczywistości, do których poznanie naukowe albo nie dociera, albo też ujmuje je wyłącznie od strony fenomenalnej. Po-

wszechny oraz konieczny charakter odkrywanych przez metafizykę właściwości świata sprawia, że formułowane wyjaśnienia mogą być wsparciem dla racjonalności i obiektywizmu innych dziedzin ludzkiego poznania. Czym zatem charakteryzuje się rzeczywistość ujęta w świetle metafizycznego realizmu?

Rzeczywistość i wszystkie składające się na nią byty w tym ujęciu odznaczają się realnością, wyrażającą się w posiadaniu aktualnego istnienia. Odwołanie się do aktu istnienia pozwala określić zakres tego, co rzeczywiste, obejmujący jedynie realnie istniejące byty. Tak pojęta

⁴⁷ Zob. S. Thomae Aquinatis, *Summa theologiae*, cura et studio P. Caramello, vol. 2, Marietti, Taurini-Romae 1889, I, q. 75, a. 3. Przykładem odwołania się do aktu istnienia bytu w wyjaśnianiu dynamizmu bytu ludzkiego jest studium K. Wojtyły, *Osoba i czyn*, w: tenże, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń (i in.), Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994, s. 120-124.

⁴⁸ Zob. Z. Zdybicka, *Partycypacja Bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*, s. 198-202.

⁴⁹ É. Gilson, *Bóg i ateizm*, tłum. M. Kochanowska, P. Murzański, Wydawnictwo Znak, Kraków 1996, s. 61-63.

⁵⁰ M.A. Krąpiec, *Filozofia i nauki*, „Roczniki Filozoficzne” (1989–1990) 1, s. 175 n.

rzeczywistość ujawnia dynamiczną naturę. Dynamizm ten przyjmuje bardzo różnorodne formy, stosownie do swojego źródła, którym jest akt samego bytu. Każdy realny byt ma wewnętrzną złożoną strukturę, która mimo że realizuje się na różnych poziomach bytowych, swoje ostateczne uzasadnienie znajduje w złożeniu z istoty i istnienia. Nietożsamość istoty i istnienia decyduje o przygodności bytów do tego stopnia, że nawet hipotetyczne przyjęcie istnienia bytów koniecznych innych niż Absolut nie oznacza, że są one pozbawione przygodności. Urzeczywistnienie bytu w jego realnym istnieniu pociąga za sobą rozmaite doskonałości bytu, które realizują się, poczynając od samego istnienia, zarówno na płaszczyźnie substancjalnej, jak i przypadłościowej.

Realne byty różnicują się według najpowszechniejszych sposobów istnienia (absolutny, substancjalny, przypadłościowy, relacyjny), jak też stosownie do swojej kategorii bytowej według dalszych cech poczynając od gatunkowych, po jednostkowe. Szczególne miejsce w obrębie rzeczywistości bytów naturalnych należy przyznać ludzkiej osobie przez

względ na jej specyficzny sposób istnienia, zupełnie odmienny od pozostałych bytów naturalnych⁵¹. Istnieją zatem realne podstawy pluralizmu bytowego, wynikającego z samej natury bytów, a nie z rozstrzygnięć poznawczych. Realne byty stanowią właściwy przedmiot poznania metafizycznego, co *de facto* oznacza, że są one właściwym przedmiotem ludzkiego poznania jako takiego.

Zrozumienie natury bytu przygodnego, istniejącego, choć mogącego nie istnieć, wymaga poszukiwania zewnętrznej racji istnienia, którą może być wyłącznie byt Absolutny, istniejący na mocy swojej natury. Z tego względu, że byty przygodne w swojej strukturze odnoszą się realną relacją do Absolutu, także ten ostatni byt może być zaliczony do rzeczywistości poznawanej przez człowieka⁵². Oznacza to, że rzeczywistość, mimo iż jest przedmiotem właściwym ludzkiego poznania, w swoich podstawach zasadniczo pozostanie dla człowieka tajemnicą, ponieważ zasadą każdego bytu jest akt istnienia, który zawsze zawiera w sobie coś z rzeczywistości Absolutu.

⁵¹ M.A. Krąpiec, *Byt i istota*, s. 156 n.

⁵² Zob. A. Andrzejuk, *Filozofia bytu w tekstach Tomasza z Akwinu*, Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky 2018, s. 182-205.

The role of existence (of being) in the metaphysical explanation of reality

Keywords: being, philosophy, existence, metaphysics, cognition, reality

In the article, the author shows the legitimacy of the maximalist approach in the philosophical explanation of reality. He refers to the existential aspect of being which, in his opinion, defines the right direction of searching for the ultimate foundations of reality itself and human cognition. Of course, it is not about the ultimacy in the sense of unequivocally pointing to the „substrate” of reality, but more about the cognitive approach itself, which opens the philosopher to what reality is as fully as

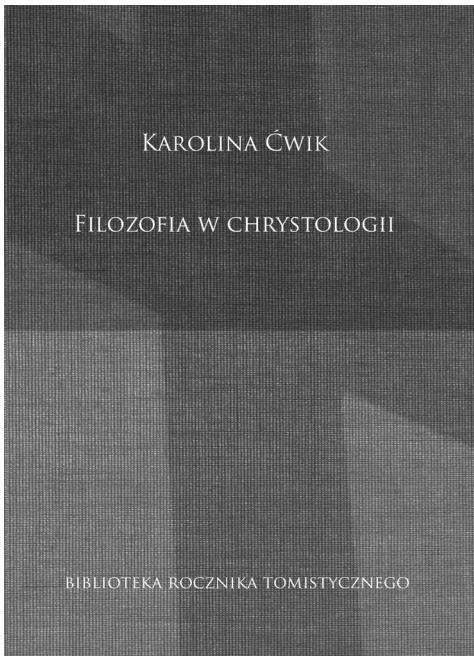
possible. He begins his considerations with an outline of a contemporary view of reality and then takes up the problem of the philosophical explanation of reality, the philosophy of being, and the metaphysics of existence. In conclusion, he notes the main elements of a realistic interpretation of reality. The proposed elucidations are very general, but they point to those dimensions of reality, without which the understanding of the latter becomes a pure hypothesis.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Filozofia bytu w tekstach Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2018.
2. Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. T. Żeleźnik, t. I-II, oprac. M.A. Krąpiec, A. Maryniarczyk, Wydawnictwo KUL, Lublin 1996.
3. Carnap R., *Meaning and Necessity*, University of Chicago Press, Chicago 1956.
4. Cham J., Whiteson D., *We Have No Idea: A Guide to the Unknown Universe*, Riverhead Books, New York 2017.
5. Chudy W., *Poznanie istnienia (bytu) w ujęciu tomistów egzystencjalnych (dokończenie)*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 18 (1982) 2, s. 41-69.
6. Du Sautoy M., *What We Cannot Know: Explorations at the Edge of Knowledge*, HarperCollins Publishers, London 2016.
7. Duma T., *Rzeczywistość*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2012, k. 729-731.
8. Duma T., *The Role of Existential Judgments in Knowing the Existence of Beings*, „*Espíritu*” (2014) 148, s. 317-331.
9. Gilson É., *Bóg i ateizm*, tłum. M. Kochanowska, P. Murzański, Wydawnictwo Znak, Kraków 1996.
10. Gilson É., *Byt i istota*, tłum. D. Eska, J. Nowak, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1994.
11. Gondek A., *Egzystencjalny sąd*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 3, red. A. Maryniarczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2002, s. 45-52.
12. Gudaniec A., *U podstaw bytowej jedności człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016.
13. Hadot P., *Existenz, existentia*, w: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, t. 2, red. J. Ritter, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1972, k. 854-856.
14. Heidegger M., *Nur noch ein Gott kann uns retten*, „*Der Spiegel*” 30 Mai 1976, s. 193-219.
15. Horn Ch., *Logos*, w: *Aristoteles-Lexikon*, red. O. Höffe, Kröner, Stuttgart 2005, s. 329-333.
16. Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Liberia Editrice Vaticana, Watykan 1998.
17. Judycki S., *Co to jest metafizyka? Trzy wielkie koncepcje Zachodu*, w: *Studia metafizyczne I: Dyscypliny i metody filozofii*, red. A.B. Stępień, T. Szubka, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993, s. 39-91.
18. Kahn Ch. H., *Język i ontologia*, tłum. B. Żukowski, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2008.

19. Kamiński S., *Filozofia i metoda*, pod redakcją J. Herbuta, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993.
20. Kant I., *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001.
21. Krąpiec M.A., *Byt i istota*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994.
22. Krąpiec M.A., *Człowiek jako osoba*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005.
23. Krąpiec M.A., *Doświadczenie i metafizyka*, „Roczniki Filozoficzne” (1976) 1, s. 5-16.
24. Krąpiec M.A., *Filozofia i nauki*, „Roczniki Filozoficzne” (1989-1990) 1, s. 171-180.
25. Krąpiec M.A., *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1978.
26. Krąpiec M.A., *O realizm metafizyki*, „Zeszyty Naukowe KUL” (1969) 4, s. 9-20.
27. Krąpiec M.A., *Pojęcie-słowo*, „Roczniki Filozoficzne” (1978) 1, s. 83-112.
28. Krąpiec M.A., *Struktura bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995.
29. Krąpiec M.A., *Teoria analogii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993.
30. Kurzweil R., *The Age of Spiritual Machines: When Computers Exceed Human Intelligence*, Penguin Books, London 2000.
31. Lekka-Kowalik A., Duma T., *Via ad veritatem. O metodach uprawiania filozofii w szkole lubelskiej*, w: *Lubelska Szkoła Filozoficzna: Historia – koncepcje – spory*, red. A. Lekka-Kowalik, P. Gondek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 147-173.
32. Lewis D., *Papers in Metaphysics and Epistemology*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
33. Löwith K., *Historia powszechna i dzieje zbawienia. Teologiczne przestanki filozofii dziejów*, tłum. J. Merzęcki, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2002.
34. Maryniarczyk A., *Metoda metafizyki realistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
35. Maryniarczyk A., *Transcendentalia w perspektywie historycznej*, w: Św. Tomasz z Akwinu, *Quaestiones disputatae De veritate – Dysputy problemowe o prawdzie. Przekład – Studia – Komentarz*, tłum. A. Białek, oprac. M.A. Krąpiec, A. Maryniarczyk, Wydawnictwo KUL, Lublin 1999.
36. Pawłowski Z., *Kontekst interpretacji Biblii: Kościół czy uniwersytet*, „Verbum Vitae” (2004) 5, s. 171-186.
37. Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowa, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.
38. Rorty R., *Filozofia jako polityka kulturalna*, tłum. B. Baran, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 2009.

39. S. Thomae Aquinatis, *Expositio super librum Boethii „De Trinitate”*, cura et studio B. Decker, E. J. Brill, Leiden 1965.
40. S. Thomae Aquinatis, *Quaestiones disputatae de potentia*, cura et studio P. Bazzi (i in.), Marietti, Taurini–Romae 1949.
41. S. Thomae Aquinatis, *Summa contra Gentiles*, w: tenże, *Opera omnia*, Editio Leonina, vol. 13, Commissio Leonine, Rome 1934 (*Prawda wiary chrześcijańskiej*, t. 1, tłum. Z. Włodek, W. Zega, W drodze, Poznań 2003).
42. S. Thomae Aquinatis, *Summa theologiae*, cura et studio P. Caramello, vol. 2, Marietti, Taurini–Romae 1952.
43. Schiffers N., *Fragen der Physik an die Theologie*, Patmos-Verlag, Düsseldorf 1968.
44. Stępień A.B., *Wprowadzenie do metafizyki*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1964.
45. Stróżewski W., *Ontologia*, Aureus-Znak, Kraków 2003.
46. Sulenta P., *Stwórcza moc Boga. Stanowisko św. Tomasza z Akwinu*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2020.
47. Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
48. Wittgenstein L., *Tractatus logico-philosophicus*, tłum. B. Wolniewicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997.
49. Wojtyła K., *Osoba i czyn*, w: tenże, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń (i in.), Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994.
50. Zdybicka Z., *Partycypacja bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2017.

Karolina Ćwik

Filozofia w chrystologii. Filozoficzne rozumienie „Verbum Incarnatum” w tekstach św. Tomasza z Akwinu

Warszawa 2021

Książka Karoliny Ćwik dotyczy jednego z najważniejszych tematów myśli św. Tomasza z Akwinu, stanowiąc oryginalną „mapę” kwestii filozoficznych, obecnych w rozważaniach chrystologicznych. To próba oddania całości chrystologii filozoficznej w ramach, jakie zakreślił św. Tomasz i zarazem skupienie się na jego filozoficznym „zapleczu”. Zrekonstruowanie i usystematyzowanie filozoficznej refleksji na temat *Verbum Incarnatum* oraz wydobywanie z mocno osadzonego w tekstach Tomasza filozoficznego rozumienia Słowa ukazuje Akwinatę jako tego myśliciela, którego ujęcia ukształtowały teologię katolicką, co wpłynęło na współczesne rozumienie religii oraz rolę wiary w kulturze.

Wydanie monografii zostało dofinansowane ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

e-Book do pobrania gratis: www.tomizm.org

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007) oraz (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Katarzyna Bałdyga – doktor nauk humanistycznych, absolwentka filologii polskiej, kulturoznawstwa i filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; pracownik dydaktyczny Warszawskiej Szkoły Filmowej; autorka rozprawy doktorskiej pt. *Św. Tomasz z Akwinu i jego myśl w twórczości Czesława Miłosza – inspiracja, wzór czy punkt odniesienia?* i artykułów naukowych dotyczących literatury i filmu. Zainteresowania naukowe związane są z problematyką związków sztuki i filozofii oraz miejscem tradycji we współczesnych tekstach kultury.

Michel Bastit – profesor filozofii starożytnej i średniowiecznej oraz metafizyki na Uniwersytecie Burgundii w Dijon oraz członek Akademii Poincaré w Nancy. Autor wielu książek, m.in., *Le principe du monde. Le Dieu du philosophe* (2016), *La substance. Essai de métaphysique* (2012), *Qu'est ce*

que l'université? (2007), *Les quatre causes de l'être dans la philosophie première d'Aristote* (2002), *Les principes des choses en ontologie médiévale* (1997).

Tomasz Duma – doktor habilitowany, pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii KUL; autor książek: *Akt i możliwość w filozofii realistycznej. Gallusa Mansera interpretacja teorii aktu i możliwości* (Lublin 2008), *Metafizyka relacji. U podstaw rozumienia relacji bytowych* (Lublin 2017), jak też licznych artykułów m.in. z zakresu metafizyki i antropologii filozoficznej. Interesuje się metafizyką, zwłaszcza tomizmu egzystencjalnego, antropologią filozoficzną, filozofią Boga i etyką.

Mieczysław Gogacz - prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. W nauczaniu i kształceniu promotorka wspólnego odkrywania i poszukiwania prawdy. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Natalia Gondek – mgr, asystent badawczy przy Katedrze Metafizyki na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jest sekretarzem redakcji czasopisma „Roczniki Filozoficzne”. Jej zainteresowania badawcze

oscylują wokół metafizyki, w szczególności metodologii metafizyki oraz teorii poznania metafizycznego. Była uczniem księdza prof. Andrzeja Maryniarczyka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5229-7016>.

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Maria Janik-Czachor – prof. dr hab., fizykochemik, wybitna specjalistka od nanomateriałów, emerytowana profesor Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Kierownik i Pełnomocnik Laboratorium d/s Centrum Fizykochemii Materiałów Instytutu Chemii Fizycznej PAN i WIM PW. Stypendystka Fundacji im. Aleksandra von Humboldta. Autorka licznych publikacji w kraju i za granicą – index Hirscha 26 (wg bazy Scopus; najwyższy wśród fizykochemików w Polsce). Prywatnie, małżonka śp. prof. Andrzeja Czachora i krewna Sługi Bożej Wandy Malczewskiej oraz malarza Jacka Malczewskiego.

Henryk Majkrzak SCJ – dr hab., znawca nauki św. Tomasza z Akwinu (doktorat z antropologii filozoficznej – *Godność człowieka w myśli św. Tomasza z Akwinu*, Rzym, Angelicum, habilitacja z teologii dogmatycznej – *Antropologia integralna w ‘Sumie teologicznej’ św. Tomasza z Akwinu*, Uniwersytet Opolski) oraz nauki św. Augustyna (doktorat z teologii życia wewnętrznego – *Rola przyjaźni w życiu duchowym św. Augustyna*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie). Wykładowca filozofii na uczelniach katolickich Krakowa i okolic, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie oraz członek Polskiego Towarzystwa św. Tomasza z Akwinu (Lublin) oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Warszawa). Jest autorem wielu książek i innych publikacji, znawcą Kościoła katolickiego w Azji Środkowej i na Zakaukaziu (książka – *Azja Środkowa i Zakaukazie. Kościół katolicki, społeczeństwa i zwyczaje*) oraz Watykanu (książki – *Watykan. Wszystko to, co chcielibyście wiedzieć* oraz *Papieskie formacje zbrojne*). Równocześnie zaangażowany jest w działalność patriotyczną i pracę duszpasterską.

Andrzej Maryniarczyk SDB – ks. prof. dr hab., Kierownik Katedry Metafizyki KUL; Prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu; redaktor naczelny dziesięciotomowej Powszechnej Encyklopedii Filozofii i dwutomowej Encyklopedii Filozofii Polskiej oraz Słownika-przewodnika filozoficznego; członek: Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Filozoficznego, Società Internazionale Tommaso d'Aquino, American Association of Catholic Philosophers, American Society of Christian Philosophers, Pontificia Academia di S. Tommaso – Roma. Zmarł niespodziewanie 27 grudnia 2020 roku.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5089>

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, studia zakończył magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest

pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Julia Rejewska – mgr, doktorantka filozofii w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół współczesnej etyki, filozofii kultury i filozofii edukacji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5740-6608>

Szymon Stanula – student filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. W swoich poszukiwaniach filozoficznych skupia się przede wszystkim na problematyce metafizycznej oraz tomizmu po encyklice Aeterni Patris. Szczególnie zaś oddał się badaniu zagadnienia istnienia w tomizmie R. Garrigou-Lagrange'a. W roku akademickim 2021-2022 studiował w Paryżu w ramach stypendium realizowanego w Instytucie Katolickim.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4968-1893>

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-8001>

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

